

KİTAP DEĞERLENDİRMESİ / BOOK REVIEW

Willis Harman, Jane Clark (Ed).
Modern Bilimin Yeni Metafizik Temelleri.
İstanbul: Küre Yayınları, 2023. 464 s.
ISBN: 978-605-7646-95-8

Naile Hajjar*

Kitap, 1994 yılında Willis Harman ve Jane Clark'ın editörlüğünde Noetik Bilimler Enstitüsü tarafından yayınlanan *New Metaphysical Foundations of Modern Science* adlı çalışmanın Türkçe çevirisidir. Serdar Uslu ve Hüseyin Rıfat Şenol tarafından *Modern Bilimin Yeni Metafizik Temelleri* başlığı ile hazırlanan bu çeviri 2023 yılında Küre Yayınları'nın Bilim Tarihi serisinden basılmıştır.

Giriş ve on beş makaleden oluşan kitap psikobiyoji, fizik, biyoloji, antropoloji, felsefe vb. disiplinlerden Roger W. Sperry, Arthur Zajonc, George Wald, Charles D. Laughlin ve Michael Scriven gibi uzman isimlerin katkılarıyla oluşturulmuş kolektif bir çalışmadır.

Kitabın editörlerinden Jane Clark, mühendislik ve fizik eğitimi almış ayrıca İskoçya'daki Beshara İçsel Ezoterik Eğitim Okulu'nda yaklaşık on beş yıl öğrenci olarak bulunmuştur. Clark'ın kaleme aldığı Önsöz'e bakılırsa kitabın ortaya çıkış serüvenini tetikleyen önemli etkenlerin başında, E. A. Brutt'un 1923 yılında yayınlanan *The Metaphysical Foundations of Modern Physical Science* (Modern Fizik Bilimlerinin Metafizik Temelleri) adlı yapıtı olmuştur. Aynı şekilde Thomas Kuhn'un *The Structure of Scientific Revolutions* (Bilimsel Devrimlerin Yapısı) adlı çalışması ana referans kaynaklarından biridir.

Giriş yazısını kaleme alan Willis Harman elektrik mühendisidir. Noetik Bilimler Enstitüsü'nün (Institute of Noetic Sciences – IONS) başkanlığını yürüten, sezgisel ve öznel deneyimlerin bilimsel araştırmalara entegrasyonunu savunarak disiplinlerarası çalışmalara odaklanan Harman, bu birikimiyle kitabın ortaya çıkış sürecine öncülük etmiş ve editörlüğünü üstlenmiştir. Onun, kitabın ilk bölümü olan Mo-

* Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Bilim Tarihi Enstitüsü, nailehajjar@gmail.com,

Hajjar, Naile. "Willis Harman, Jane Clark (Ed). *Modern Bilimin Yeni Metafizik Temelleri*", *Bilim Tarihi ve Felsefesi Araştırmaları (BİTAD)* 1/1 (Aralık 2024), 181–183.

Orcid: 0009-0002-7115-5731.

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14617299>

dern Bilimin Metafizik Temellerine İlişkin Yeni Bir Sorgulama: Neden Gerekli başlıklı yazısı, aslında araştırmanın temel sorunsalını ortaya koymaktadır. Mantıksal empirizmin, kesin bir bilim için temel oluşturduğu düşünülen ana kabullerini mercek altına alan Harman, bu kabullere yönelik eleştirileri özet halinde sunmaktadır.

Kitabın, Lynn Hankinson Nelson tarafından kaleme alınan ikinci bölümü, “*Var Olduğu Söylenen*” ve *Bunun Neden Önemli Olduğu Üzerine: Metafiziğe ve Bilime Yönelik Feminist Bir Bakış Açısı* başlığını taşımaktadır. Bilim felsefesi, feminist kuram, epistemoloji ve biyoloji felsefesi alanlarında uzmanlaşan yazar, erkek egemen Batı toplumunun mevcut metafizik temelleri nasıl şekillendirdiğini, erkeklerin toplumdaki egemenliğinin insanlar arasındaki doğal ilişkileri nasıl belirlediğini ve erkek egemen anlayışın, biyolojik determinizm de dahil olmak üzere, doğrusal ve hiyerarşik nedensellik modellerine duyduğu ilgiyi incelemektedir.

Modern Bilimin Psiko-Lojik Temelleri başlıklı üçüncü bölümün yazarı matematik ve felsefe alanındaki araştırmalarıyla bilinen Michael Scriven’dir. Bu yazısında zihnin bilimdeki rolüne yani psikolojik epistemolojiye odaklanan Scriven’e göre bilimin hoşgörüsüzlük ve aşırı talepkârlık eğiliminin fark edilip hafifletilebilmesi için onun psikolojik bir temel üzerine oturtulması gerekmektedir.

Mükemmel Araştırmacı başlıklı dördüncü bölümün yazarı Ilja Maso, fenomenoloji ve bilim felsefesi alanındaki çalışmalarıyla tanınır. Epistemolojik sorunlara “mükemmel araştırmacı” perspektifinden yaklaşan Maso, hakikat-arayıcı bir bilim anlayışının yerine, araştırmacının kendi deneyimlerinden yola çıkarak kavrayışa dayalı bir bilim anlayışı önerisinde bulunmaktadır.

Değişen Paradigmalar Arasında Yön Belirlemek yazısıyla beşinci bölümde yer alan Roger W. Sperry, 1981 yılında tıp ve fizyoloji alanında Nobel Ödülü kazanmış psikobiyoloji uzmanıdır. Sperry, çalışmasında evrim sürecinin belli bir aşamasında bilincin, bilimin başvurduğu indirgemeci nedenlerden farklı bir nedensel güç olarak etkili hale geldiğini savunur. Ona göre, olgulara yönelik bilimsel bir yaklaşım, yeterli olmak istiyorsa, bu gücü mutlaka içermelidir.

Yaşamın ve Zihnin Kozmolojisi çalışmasıyla altıncı bölümde 1967 yılında psikoloji ve tıp alanında Nobel Ödülü kazanmış biyoloji profesörü George Wald’ın çalışması yer alır. Bilincin, milyonlarca yıllık bir evrim süreci sonunda ortaya çıkmış bir olgu olmaktan çok, evrenin bütününe bir karakteristiği olarak “ilk günden beri mevcut olduğu” esasına dayanan bir evren anlayışını savunur.

Kitabın yedinci bölümünde, biyofizik doktoru Richard Dixey’in *İnsan, Madde ve Metafizik: Eksiksiz Bir Bilim Yaratabilir miyiz?* başlıklı çalışması yer alır. Dixey, “mekanik nedensellik” ile tanıdık bilimsel açıklamaları ifade ederken, “iradî nedensellik” kavramıyla insan değerlerini, algılarını ve seçimlerini içeren bir yaklaşım önerir. Bu bağlamda, bir “nitelikler bilimine” ihtiyaç duyulduğunu savunur ve

bilimin betimlediği dış dünyanın, aynı zamanda bizim de bir parçası olduğumuz gerçeğine dikkat çeker.

Bilimin Spiritüel Tözü başlıklı sekizinci bölümü, PEAR (Princeton Mühendislik Anomalileri Araştırma Laboratuvarı)'da bilinçle ilgili anomaliler üzerine çalışma yapan Brenda Dunne ve Robert G. Jahn tarafından kaleme alınmıştır. Öncelikle insan bilinci ile fiziksel sistemler arasındaki etkileşime odaklanan bu bölümde, özellikle bilincin cihazları nasıl etkileyebileceği araştırılmakta ve geleneksel materyalist bilim modelleri reddedilmektedir. Bilincin yalnızca beyin süreçlerinin bir ürünü olduğu yönündeki geleneksel bilimsel görüşten ayrılan yazarlar, bunun yerine bilincin fiziksel sistemler üzerinde doğrudan etkileri olabileceğini ve bilincin etrafımızdaki fiziksel dünyayı şekillendirmede merkezi bir rol oynayabileceğini öne sürmüşlerdir.

Kitabın, Yerli Bir Batı Bilimine Doğru: Bağdaşık Uzay-Zaman Yapılarının Evreninde Nedensellik adlı dokuzuncu bölümünde biyokimya ve biyofizik üzerine çalışan Mae-Wan Ho, bireysel deneyimlerimizin niteliği ile bilimdeki gerçeklik betimlemesi arasındaki uyumsuzluğa odaklanmaktadır. Ho'ya göre bilgiyle deneyimi birbirinden ayrı düşünmeyen kişilerin bilgi sistematiklerinin aksine, bilimde biçimi içerikten ayırmak, yaşamı anlamlandırmadaki kabiliyetsizliğin temel nedenini oluşturmaktadır.

Onuncu bölümü oluşturan Nitelikçi Bilime Doğru başlıklı yazıda Brian Goodwin, organik biçimlerin ve biyolojik yapıların niteliksel yönlerini ele alarak bilimsel paradigmalara yeni bir bakış açısı arayışındadır. Araştırmacı, organik biçimlerin sergilediği çeşitliliği, birinden ötekine gerçekleşmekte olan dönüşümler vasıtasıyla bir araya getirmeye yönelik genel ilkeyi, biyolojik formların zaman içerisinde evrilmekte olduğuna yönelik anlayışla birleştirmektedir.

Kitaba, Bilim ve Yaşam – Dünyası Arasındaki İlişki Üzerine: Biyogenetik Yapısal Bir Anlam ve Neden Kuramı başlıklı on birinci bölümle katkı sağlayan Charles D. Laughlin sinirbilimci ve antropologdur. Çalışmasında, anlam ve hakikat arayışı arasında bir ayrım yapan yazar, bilimsel nedensellik modelinin eksikliklerine dikkat çekmekte ve bu modelin, insanların yaşamlarını derin ya da bütüncül bir şekilde zenginleştiremediğini sorgulamaktadır.

Eğer Üzerinde Düşünürseniz Doğru Olduğunu Görürsünüz başlıklı on ikinci bölümün Kızılderili yazarı Vine Deloria, Batı bilimi ve teolojisine yönelik eleştirileriyle öne çıkmakta ve Amerikan yerlilerinin dünya görüşlerine dayanan alternatifler sunmaktadır. Ona göre, metafizik ve kültürel boyutların bilime entegre edilmesi, indirgemeci yaklaşımların eleştirilerek bertaraf edilmesi ve daha geniş, bütünsel bir doğa anlayışının savunulması gerekir.

On üçüncü bölümde Yeni Şarap Ne Tür Bir Şarap Tulumu İçindedir? Yirmi Birinci Yüzyılda Metafizik başlıklı yazısıyla fizikçi Arthur Zajonc, bilimsel reform fikrine

ışık tutmaktadır. Yazar, doğanın hakikatinin yalnızca insan zihninin etkin katılımıyla açığa çıkabileceği ve insan aklı vasıtasıyla kendinde kavranabilir bir duruma gelebileceği kanaatindedir.

Radikal Emprizm ve Araştırma Yöntemi yazısı ile on dördüncü bölümde yer alan psikolog Eugene Taylor, bilimi özellikle de psikolojiyi, algılayıcının olgusal ve öznel dünyasını da içerecek biçimde genişletmeye odaklanmıştır. Bilimin materyalizmin ötesine geçmesi ve insan deneyiminin daha bütünsel bir bilim anlayışını benimsemesi gerektiğinin vurgulandığı bu yazının akabinde Willis Harman imzasını taşıyan son bölüm gelir. *Bir Bütünlük Bilimine Doğru* başlıklı bu yazıda Harman, önceki bölümlerde yazılanları bir araya getirip bilimin yeniden inşa edilmesi gerektiğini, çözümsüz görünen pek çok mevcut bulmacanın çözülebilir hale getirilebileceğini savunmaktadır.

Kitaba göre, Galileo, Descartes ve Newton ile modern bilim, yeni temeller üzerine inşa edilmiş ve insanlık tarihindeki büyük bir paradigma değişimini başlatmıştır. Bu bilimsel devrim, evreni mekanik bir modelle açıklama çabasına dayalı olmuş ve insanlığın yüzyıllardır süregelen anlam arayışındaki kişisel ve manevî nitelikler büyük ölçüde geçersiz kılınmıştır. Evreni ruh ve bilinçten yoksun bir makine olarak tasvir eden modern bilim anlayışı, insan deneyimini ve bireysel anlam arayışlarını bilimsel çerçevenin dışında bırakmıştır ki bu yanlış telakki modern bilimin uzun yıllar boyunca temel dayanağı haline gelmiştir. Post-modern dönemde pek çok bilim insanı bu yaklaşımı sorgulamakta ve bilimin katı determinizmden, indirgemecilikten, pozitivizmden ve davranışçılıktan arındırılması gerektiğini savunmaktadır. Bilimin sadece fiziksel olgularla sınırlı kalmayan, insan bilincini ve özneliği de dikkate alan daha kapsamlı bir modele ihtiyaç duyduğu belirtilmektedir.

Bu bağlamda, bir yandan bilimin temel ontolojik ve epistemolojik varsayımlarının yeniden değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmış; insan bilincinin, gerçeklikle aracısız biçimde bağ kurabileceği yolların araştırıldığı ve bu süreçte bilimin parçalı, mekanik ve nesnel doğasından uzaklaşarak bütüncül, organik ve öznel bir anlayışa yöneldiği ifade edilmiştir. Öte yandan ise bu değişim sürecinin hâlâ bir belirsizlik taşıdığına; yeni bilimsel paradigmanın nasıl bir biçim alacağı ve bilimsel düşüncenin hangi yönlere evrileceği sorusunun, yanıtlanmayı bekleyen bir belirsizlik olarak karşımızda durduğuna dikkat çekilmiştir.

Bir diğer ifadeyle, farklı disiplinlerden uzmanların katkılarıyla bu ve benzeri sorulara yanıt arayan kitapta; bilimin, insana daha derin ve kapsamlı bir anlam sunabilmesi için köklü bir yeniden yapılanma sürecine ihtiyaç duyduğu belirtilmektedir. Bilimin bir değişimin eşliğinde olduğu kabul edilmekte fakat bu değişimin yönü ve kapsamı konusunda herhangi bir kesinlik bulunmadığı itirafına da yer verilmektedir. Dolayısıyla kitap yalnızca bilimsel paradigmalardaki değişimi incelemekle kalmamakta aynı zamanda insanın bireysel tecrübesinin ve bilincin etkisinin gerçekliği nasıl şekillendirebileceğini sorgulamaktadır.

